

Landelijk
Expertisecentrum
Sterven

EEN SAMENLEVING DIE HET STERVENSPROCES VAN MENSEN RESPECTEERT, BIEDT TIJD EN RUIMTE OM ELKAAR IN DE LAATSTE LEVENSFASE NABIJ TE ZIJN

POSITION PAPER PLEIDOOI AANDACHT VOOR STERVEN MIDDELS PALLIATIEF VERLOF

Het Landelijk Expertisecentrum Sterven beschouwt sterven als een kostbaar en wezenlijk proces van ieder mens en ziet het als haar taak om bij te dragen aan een positieve verandering in de stervenscultuur van Nederland. Zij heeft daartoe het initiatief genomen om in Nederland te komen tot 'palliatief verlof' voor werknemers binnen bedrijven en organisaties. Dit houdt in dat een werknemer, met toestemming van de werkgever afwezig mag zijn om steun en aandacht te geven aan een naaste die gaat sterven. Het pleidooi voor 'palliatief verlof' is een belangrijk maatschappelijk antwoord op het grote belang dat er in de allerlaatste fase van het leven tijd en aandacht kan zijn voor wederzijdse nabijheid. Dit komt de gehele samenleving ten goede. Het Landelijk Expertisecentrum Sterven zou het wenselijk vinden als de Sociaal-Economische Raad verkent op welke wijze 'palliatief verlof' in Nederland vorm zou kunnen krijgen. Het onderwerp raakt aan de brede SER thematiek Werken en leven in de toekomst en sluit aan bij het eerder uitgegeven SER- advies 'Een werkende combinatie'.

Feiten

- Sterven is, net als geboren worden, wezenlijk onderdeel van het leven.
- In onze moderne, gesecculariseerde Westerse samenleving hebben mensen echter moeite met het gegeven dat sterven onderdeel van het leven is. Angst speelt hierbij een belangrijke rol.
- Een door onderzoeksbureau Trendbox in 2016, in opdracht van het Landelijk Expertisecentrum Sterven, uitgevoerd landelijk representatief onderzoek wees uit dat 1/3 van de Nederlanders angst heeft voor sterven, bij de groep 35-50 jarigen is dit zelfs bijna 50%.
- Aangenomen mag worden dat deze angst niet afneemt in een tijd dat er in het publieke domein steeds meer aandacht is voor zaken als orgaandonatie, voltooid leven, euthanasie.
- In een land waar vergrijzing in rap tempo toeslaat en het beleid van de overheid erop gericht is om langer thuis te blijven wonen, zullen mensen meer geconfronteerd worden met het stervensproces van dierbaren en zich daartoe moeten verhouden.
- Het tijdig en in voldoende mate aandacht en tijd kunnen besteden aan het stervensproces van een dierbare is in de huidige tijd –praktisch en emotioneel - moeilijk in te passen. Levens van werknemers, waarin allerlei zaken met elkaar moeten worden gecombineerd, zijn druk en veeleisend.
- Recent (april 2018) gehouden landelijk representatief onderzoek onder Nederlanders van 16 jaar en ouder, uitgevoerd door SAMR in opdracht van het Landelijk Expertisecentrum sterven, wijst uit dat een kwart van de Nederlanders ooit daadwerkelijk ervaren heeft dat werkomstandigheden ertoe hebben geleid dat ze onvoldoende aandacht aan het sterven van een dierbare hebben kunnen geven. In de groep 25-54 zelfs bijna 30%.
- Uit ditzelfde onderzoek blijkt dat 86% palliatief verlof een goed idee vindt. Bij vrouwen is dit percentage zelfs 95% (mannen 77%).

- Het Landelijk Expertisecentrum Sterven acht het van belang dat er aandacht komt voor sterven in bedrijven en organisaties, al dan niet in de vorm van een ‘palliatief verlof’ regeling. Hiermee wordt bijgedragen aan duurzame inzetbaarheid van mensen, aan gelijke kansen en rechten voor alle werknemers en aan bewustwording en verandering ten aanzien van de stervenscultuur in Nederland.
- De samenleving heeft de verwelkoming van nieuw leven arbeidsrechtelijk goed geregeld via zwangerschapsverlof en vaderschapsverlof. Verlenging van het vaderschapsverlof per 1 januari 2019 is expliciet geregeld, als gevolg van afspraken in het regeerakkoord.
- Het kunnen bieden van steun en aandacht aan de naaste in diens terminale levensfase, in de vorm van ‘palliatief verlof’, is in Nederland thans niet specifiek geregeld.
- Wel kunnen werknemers zorgverlof opnemen op basis van de Wet Arbeid & Zorg of aanspraak maken op calamiteitenverlof of bijzonder verlof. Met het door het Landelijk Expertisecentrum Sterven bepleite ‘palliatief verlof’ wordt echter geen *zorgverlof* bedoeld en beoogd ofwel, het gaat niet om het vervullen van zorgtaken, maar wederzijdse nabijheid in de allerlaatste, terminale fase
- In landen als België en het Verenigd Koninkrijk is ‘palliatief verlof’ wettelijk geregeld; in de wetgeving in deze landen zijn palliatief verlof en palliatief *zorgverlof* geïntegreerd.

Het Landelijk Expertisecentrum Sterven

De missie van het Landelijk Expertisecentrum Sterven is het leveren van een bijdrage aan de kwaliteit van leven van iedere stervende door het bevorderen van kennis en wijsheid over sterven en door inzicht te geven in het stervensproces. Wij zien het als onze taak om, in onze samenleving, bewustwording te creëren op het belang van het krijgen van tijd en ruimte om menswaardig te sterven. Het Landelijk Expertisecentrum Sterven wil mensen laten beseffen én ervaren hoe wezenlijk, intens en kostbaar die laatste fase kan zijn, ook met het oog op het verwerkingsproces daarna.

Ruime steun voor het pleidooi ‘palliatief verlof’

Het Landelijk Expertisecentrum Sterven krijgt veel maatschappelijke steun bij haar pleidooi voor ‘palliatief verlof’. Professionele organisaties en personen die, vanuit hun werk en positie in de samenleving, nauw betrokken zijn bij het stervensproces van mensen en hun steun hebben toegezegd zijn onder meer: Vereniging Geestelijk Verzorgers (VGVZ), Universiteit voor Humanistiek, Stichting STEM, Coalitie van Betekenis tot het Einde, met onder meer VPTZ (Vrijwilligers Palliatieve Terminale Zorg), Stichting Agora, ouderenvereniging KBO-PCOB, Humanitas, NPV Nederlandse Patiënten Vereniging, Reliëf vereniging van christelijke zorgaanbieders en Sander de Hosson, Huub Oosterhuis, Johannes Witteveen, Mgr. Gerard de Korte, Rudi Westendorp, Marinus van den Berg, Adelheid Roosen, Rene de Reuver (PKN), Rabbijn Soetendorp en vele anderen.

Het Landelijk Expertisecentrum Sterven ziet graag:

Dat de Sociaal-Economische Raad verkent op welke wijze ‘palliatief verlof’ in Nederland het meest adequaat vorm zou kunnen krijgen. Het gaat er daarbij om dat iedere werknemer gelijke kansen en rechten heeft als het gaat om het krijgen van tijd en ruimte door de werkgever bij het steunen van hun dierbare naaste in het proces van sterven.

Aspecten die van belang zijn:

- positief bijdragen aan verandering van de stervenscultuur in Nederland;
- behoeftenonderzoek onder belanghebbenden (werkgevers en werknemers);
- handvatten bieden aangaande het aandacht geven aan sterven die recht doen aan de behoeften en belangen van werkgevers en werknemers;
- definiëring van de naaste kring van de stervende voor wie palliatief verlof van toepassing kan zijn; te denken valt aan ouders, partner, kinderen, broers en zussen;
- relatie met huidige wet- en regelgeving.